

Ірина Кучеренко

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри прикладної
лінгвістики та журналістики,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

ІНТЕГРОВАНЕ НАВЧАННЯ МОВИ І МОВЛЕННЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Ключові слова: мовна особистість, вивчення мови і мовлення, принцип інтегрованого навчання мови і мовлення, видів мовленнєвої діяльності; принцип мисленнєво-мовленнєвої активності.

Сучасне демократичне суспільство України відчуває потребу і необхідність у розвитку мовної особистості – національно свідомої, компетентної, активної, інтелектуальної, висококультурної, духовно багатой.

Н. Голуб, О. Горошкіна у чинній модельній програмі «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти, що рекомендована Міністерством освіти і науки України, визначають мету навчання української мови – «розвиток особистості здобувача освіти засобами предмета, а саме: пізнання мови як цілісної системи, що забезпечує розвиток людини (мислення, пізнання світу, комунікацію, самовираження й самовдосконалення, емоційний світ тощо) і функціонування суспільства; формування компетентного мовця, носія духовності, культури й традицій українського народу» [5].

Сучасні підходи до реалізації Нової української школи акцентують увагу на розвитку учня-мовця, його мовної особистості, у якій сформовано низку ключових і предметних компетентностей, передусім комунікативної. Мовна особистість – це «особистість, котра виявляє високий рівень комунікативної

компетентності; володіє арсеналом лінгвістичних одиниць і вміло їх реалізовує; вдало, правильно й доречно здійснює продуктивну й репродуктивну мовленнєву діяльність; має ефективний соціальний та індивідуальний комунікативний вияв у процесі спілкування; осмислено розвиває власний мовний дар; має почуття мовної самосвідомості» [4, с. 10].

Засвоєння держаної української мови в сучасній школі забезпечує процес опанування мовної системи і розвиток мовленнєвої діяльності учня, становлення його особистісних якостей.

Формування мовленнєвої і мовної компетентностей учня у загальноосвітній школі – це системний, цілісний, взаємозв'язаний процес з дотриманням перспективності та наступності. На наш погляд, у сучасній школі навчання української мови має бути інтегрованим. В «Енциклопедії сучасної України зазначено: «Інтеграція (від лат. *integratio* – поповнення, відновлення) – об'єднання будь-яких елементів в одне ціле, а також поєднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес взаємозближення і взаємодії окремих структур» [3]. Нині мовноосвітні процеси спрямовані на розвиток мовної особистості, здатної ефективно спілкуватися і досягати поставлених комунікативних цілей. Саме тому вивчення української мови має комунікативне спрямування, покликано розвинути вміння вільно виражати думку та почуття за допомогою всіх засобів мови (фонем, морфем, лексем, речень, текстів) в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, читанні, говорінні, письмі) і в різних сферах спілкування (особистісній, публічній, освітній та ін.).

Побудова цілісної, компетентнісно спрямованої й особистісно орієнтованої системи навчання української мови в сучасній школі зумовлена закономірностями, підходами і принципами навчання. Принципи навчання – це вихідні положення функційно-технологічної організації навчання, основні вимоги до теорії і практики, методологічні орієнтири технології уроку української мови. Принципи виконують низку важливих функцій: визначають зміст, методи і прийоми навчання української мови, відповідно до мети, цілей і завдань загальної системи освіти і шкільного курсу української мови;

забезпечують засвоєння змісту і формування комунікативної компетентності учня; регулюють суб'єкт-суб'єктну і полісуб'єктну взаємодію учасників навчального спілкування.

Принципи навчання української мови були предметом дослідження О. Біляєва, Є. Дмитровського, С. Карамана, В. Масальського, І. Олійника, М. Пентилюк, К. Плиско, М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Л. Федоренко, С. Чавдарова та ін.

Важливими принципами формування, розвитку й удосконалення мовленнєвої та мовної компетентностей учня є принцип інтегрованого навчання мови і мовлення, видів мовленнєвої діяльності та принцип мисленнєво-мовленнєвої активності.

Принцип інтегрованого навчання мови і мовлення, видів мовленнєвої діяльності сприяє планомірному, усвідомленому засвоєнню мови одночасно з опануванням різними видами мовленнєвої діяльності й вивченням особливостей культурного середовища українського народу та інших націй. Як відомо, мова і мовлення становлять діалектичну єдність, відповідно до цього вивчення мови й мовлення відбувається нерозривно, тому засвоєння теорії мови, що має абстрактний характер, потрібно здійснювати одночасно з розвитком мовлення, що має конкретний вияв. Навчання варто організовувати так, щоб теоретичний аспект мови поєднувався з практикою її використання – процесом мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма). У цьому й полягає сутність принципу інтегрованого навчання мови та мовлення. «Опанування мовленнєвої діяльності, – наголошує М. Пентилюк, – здійснюється у процесі навчання мови на комунікативній (мовленнєвій) основі, що включає аудіювання, говоріння, читання, письмо. Наслідком мовленнєвої діяльності є текст (висловлювання). Мовленнєва діяльність має бути покладена в основу вивчення мови [6, с. 46]». Принцип взаємопов'язаного розвитку різних видів мовленнєвої діяльності, ґрунтуючись на об'єктивних процесах мовлення, передбачає взаємозв'язок у навчанні всіх видів мовленнєвої діяльності, навчаючи одного виду мовленнєвої діяльності, варто розвивати механізми іншого.

Відповідно до настанов аналізованого принципу вчитель повинен дотримуватися таких правил:

1. Озброїти учнів знаннями про мову і мовлення.
2. Використовувати мовленнєву практику для засвоєння мови.
3. Застосовувати теорію мови для розвитку мовлення.
4. Інтегрувати розвиток мови і мовлення.
6. Поєднувати аудіювання, говоріння, читання і письмо.
6. Характеризувати відмінні і спільні ознаки різних видів мовленнєвої діяльності.
7. Створювати оптимальні умови для розвитку діалогу культур.

Принцип мисленнєво-мовленнєвої активності покликаний реалізовувати системну діяльність, що поєднує пізнавальну-інтелектуальну й мовленнєву роботу. Ми поділяємо думку Р. Гришкової, що «дотримання принципу мовленнєво-мисленнєвої активності передбачає виконання завдань, що моделюють пізнавальні-когнітивні процеси – пошуку та відбору інформації, її аналізу, опису, порівняння, зіставлення, узагальнення, інтерпретації, висловлення особистого ставлення, обґрунтування тощо [2, с. 105]». Цей принцип ґрунтується на взаємозв'язку мислення і мовлення, тому передбачає системний діалектичний зв'язок у розвитку як різноманітних форм мисленнєвої діяльності учнів, так і одночасного підвищення рівня їхньої мовленнєвої вправності у всіх її видах.

З метою реалізації вимог мисленнєво-мовленнєвої активності варто дотримуватися таких правил:

1. Активізувати аналітичну і синтетичну діяльність.
2. Урізноманітнювати форми мисленнєвої діяльності (індукція, дедукція, узагальнення, синтез, аналіз, трансформація).
3. Упроваджувати самостійну пошуково-дослідну роботу з метою розкриття сутності мовних явищ, їх функцій чи значень.
4. Ініціювати застосування проблемних ситуацій.
5. Змінювати різні види мовленнєвої діяльності.

6. Спонукаати учнів до різноманітних видів когнітивної і креативної діяльності.

7. Формувати в учнів лінгвістичний світогляд.

8. Розвивати логічне мислення засобами мови.

Пріоритетним завданням мовного навчання є формування комунікативної компетентності учнів (одночасно і предметної, і ключової) у процесі навчально-тренувальної мовленнєвої практики на основі опрацювання мовної теорії з української літературної мови. На думку О. Біляєва, яку ми поділяємо, у школі необхідно вивчати «мову як засіб спілкування та пізнання, і уроки з будь-якого розділу мови обов'язково передбачають роботу над розвитком мовлення учнів [1, с. 28]». Упродовж вивчення всього курсу української мови, на аспектних уроках і на уроках розвитку комунікативних умінь, учні поряд із засвоєнням усіх рівнів мовної системи навчаються мотивовано, грамотно, доречно застосовувати теоретичні знання про лінгвістичні одиниці у мовленнєвій практиці відповідно до комунікативної ситуації. Першочергове завдання вчителя – забезпечити засвоєння мовних знань і формувати вміння застосовувати їх у процесі спілкування, а саме вдало, доречно, правильно й ефективно здійснювати продуктивну й рецептивну мовленнєву діяльність в усній чи писемній формі з урахуванням ситуації спілкування.

Список використаних джерел:

1. Біляєв О. Лінгводидактика української мови : навч.-метод. посібник. К. : Генеза, 2005. 180 с.

2. Гришкова Р. Формування іншомовної соціокультурної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей. Миколаїв. 2007. 424 с.

3. Енциклопедія сучасної України. Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12384

4. Кучеренко І. А., Пентиліук М. І. Теорія і технологія сучасного уроку української мови : навч.-метод. посіб. Херсон. : Айлант. 352 с.

5. Модельна навчальна програма «Українська мова. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Голуб Н.Б., Горошкіна О.М.) Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>

6.Пентиліук М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. К. : Ленвіт, 2011. 256 с.